

vijeća o pojedinom slučaju. Također je zadržala izvornu strukturu zapisnika, a odluke vijeća posložila kronološkim redom. Izdanje je opremljeno trima kazalima: osoba (*index personarum*), mjesta (*index locorum*) i predmetnim kazalom (*index rerum*). Uz toponime donosi se i njihov suvremeni naziv.

Odluke dubrovačkih vijeća od 1390. do 1392. izdanje je koje će sasvim sigurno olakšati istraživanje raznolikih tema koje su se tijekom 14. st. rješavale u dubrovačkim vijećima, jednako poradi osvjetljavanja nekih već poznatih činjenica, kao i poradi otvaranja novih znanstvenih pitanja.

Božena Glavan

The Laws of the Medieval Kingdom of Hungary, vol. 5, The Customary Law of the Renowned Kingdom of Hungary: A Work in Three Parts Rendered by Stephen Werbőczy (The "Tripartitum"), pripremili i preveli János M. Bak, Péter E. Banyó i Martyn Rady, Charles Schlaks, Jr., Publisher, Idyllwild CA, Department of Medieval Studies, Central European University, Budapest 2005., XLVIII+473 str.

Znamenito djelo kasnosrednjovjekovne latinske pismenosti i nezaobilazan izvor u proučavanju srednjovjekovnog društva, posebice običajnog prava, na prostoru Ugarskog Kraljevstva, koje ovdje ukratko predstavljamo, najnovije je kritičko izdanje koje je za tisak priredio i na engleski preveo tim uglednih europskih, odnosno mađarskih i engleskih, medievista. Radi se o djelu u historiografiji poznatom pod nazivom "Tripartitum", uglednoga i obrazovanog ugarskog pravnika ali i obnašatelja visokih državnih službi (protonotar, palatin), koje je od 19. stoljeća postalo nezaobilazan izvor u proučavanju ne samo ugarske povjesnice nego i prošlosti drugih zemalja u sastavu krune sv. Stjepana. Već sama ta činjenica upućuje na potrebu prikaza te knjige, a ponajprije stoga što su mađarski medievisti pripremili to izdanje surađujući s europskim, kanadskim i američkim kolegama i u skladu sa pravilima suvremene egdotike, dakle s opsežnim znanstvenim aparatom, uvodnim studijama te kritičkim izdanjem izvornog teksta i njegovim prijevodom na engleski jezik. Upravo ta činjenica od velike je važnosti jer svi oni koji dosad nisu rabili "Tripartitum" bilo zbog njegova latinizeta bilo zbog nemogućnosti čitanja mađarskog jezika, ovim izdanjem dobivaju mogućnost uvida u njegov cjelokupni sadržaj. No, valja pripomenuti da su se sami priređivači izdanja, svjesni težine zadatka, nerijetko konzultirali sa stručnjacima iz drugih zemalja kako bi prijevod što točnije odražavao latinski predložak, a kritički aparat bio što potpuniji. Tako u zahvali ističu doprinose pravnih ali i drugih povjesničara iz niza europskih zemalja i Amerike, a među njima i hrvatskih povjesničara Nataše Štefanec i Damira Karbića.

Kao što je u predgovoru izdanja tog djela istaknuo izdavač, radi se o petom svesku serije *Decreta regni mediaevalis Hungariae* (DRMH), a sami početci serije sežu dvadesetak godina u prošlost kad je sazrela ideja, okupljeni suradnici i započet rad. Prije petnaestak godina tiskan je prvi svezak u kojemu su objelodanjeni zakonodavni izvori iz razdoblja od 1000. do 1300. (DRMH1, ponovljeno izdanje Idyllwild 1999.); uslijedio je rad na pripremi i tiskanju drugog sveska sa zakonima iz doba dinastija Anžuvina i Luksemburgovaca (od 1301. do 1457., DRMH2, Salt Lake City 1992.), a potom i treći svezak u kojemu su prezentirani zakoni iz razdoblja Matijaša Korvina (od 1458. do 1490., DRMH3, Los Angeles 1996.). Werbőczyjevo

djelo tiskano je kao peti svezak, a trenutačno se priprema izdanje četvrtog sveska u kojemu će biti obrađeno razdoblje Jagelovića (1490.-1526.). Jasno je da će time mađarska historiografija, ali i hrvatska i, naravno, europska, dobiti prvu zaokruženu cjelinu razvitka prava u svim zemljama kraljevstava koje su u tom razdoblju bile pod krunom sv. Stjepana. Koliko je to važno za razumijevanje razvitka hrvatskog prava u srednjem vijeku, a posebno na području Kraljevine Slavonije, jasno govori činjenica da se Trojedna kraljevina nalazila u sastavu kraljevstva krune sv. Stjepana već od kraja 11. odnosno od početka 12. stoljeća.

Nakon kraćeg uvoda i zahvale izdavača djela "Tripartitum", tiskane su dvije uvodne studije – prva autora Lászla Pétera naslovljena "The Irrepressible Authority of Tripartitum" (XIII-XXVI) i druga autora Martyna Radyja naslovljena "Stephen Werbőczy and his Tripartitum" (XXVII-XLIV). U izuzetno zanimljivoj studiji o pravnim aspektima Werbőczyjeva djela, L. Péter pojašnjava srednjovjekovno i ranonovovjekovno poimanje ključnih pravno-povijesnih termina kao što su *ius*, *consuetudo*, *decretum*, *decreta regni*, a posebice se osvrće na značenje Werbőczyjeva djela u 17., 18. i 19. stoljeću, ističući da je "Tripartitum" kao skup zakona utemeljenih na običajnom pravu uvijek bio temeljni argument na koji se plemstvo u kraljevini pozivalo u doba otpora središnjim vlastima. U tom su smislu, pojašnjava autor studije, najugledniji mađarski mislioci onog doba uvijek nastojali interpretirati i uskladiti suvremene političke ideje (npr. Montesquieu, Rousseau) s Werbőczyjevim djelom "Tripartitum" u svrhu očuvanja prava onoga što su definirali kao *natio Hungarica*. U tom je smislu običajno pravo prezentirano u Werbőczyjevu djelu trajno ostalo čvrsto prisutno u pravnom sustavu sve do 19. stoljeća. Konačno, kroz prizmu mađarskih pravnika i pravnih povjesničara, koji su bili pod velikim utjecajem njemačke jurističke škole, autor pojašnjava ključan odnos između običajnog i statutarnog prava te se posebice osvrće na utjecaj običajnog prava zabilježenog u tom djelu na kreiranje moderne mađarske nacije, odnosu prema vladajućoj (stranoj) dinastiji, upućujući pritom na stajališta uglednih mađarskih mislilaca da bi bez Werbőczyjeva djela teško bilo zamisliti političko preživljavanje mađarske nacije tijekom 17. i 18. stoljeća kad je "Tripartitum" bio temelj obrane ugarskih plemićkih povlastica i djelomične autonomije Ugarskoga Kraljevstva, kao i u nemirnom 19. stoljeću.

Ništa manje zanimljiva i znanstveno odlično argumentirana je studija Martyna Radyja koja donosi zasigurno jednu od najpotpunijih studija o Werbőczyjevu životu i djelu, naravno, postavivši težište na njegov rad na pripremi djela "Tripartitum". Rady prati Werbőczyjev život od trenutka kad je postavljen za bilježnika u kraljevskoj kancelariji (1492.). Tako postaje jasno da se radilo o izuzetno sposobnoj i ambicioznoj osobi. Godine 1502. postao je protonotar kraljevskog suda i transilvanskog vojvode. Godine 1525. izabran je na jednu od najviših političkih funkcija u Kraljevstvu - mjesto palatina. Od 1526. bio je u službi Ivana Zapolje, a nakon 1540. kraće vrijeme bio je i u službi budimskog paše. Samo djelo "Tripartitum" Werbőczy je pisao duže vrijeme, a rad na prikupljanju građe za knjigu o običajnom pravu kraljevstva Ugarske započeo je oko 1505. godine. Krenuvši od gledišta da su običaji i zapisani zakoni i odredbe čvrsto povezani, Werbőczy je u svom djelu nastojao spojiti sve statute, odredbe, zakone i običaje koji su vrijedili u Kraljevstvu. Slijedi kratak, ali jasan, pregled sadržaja djela i objašnjenja načela po kojima je ono strukturirano. Već sam naslov "Tripartitum" upućuje da se radi o zbirci koja se sastoji od tri osnovna djela. U prvom djelu Werbőczy razmatra zakonske regulative vezane za plemićka prava na posjede; u drugom djelu pojašnjava kako su pravne procedure utjecale na plemstvo; u trećem pak dijelu de-

taljno se posvećuje analizi i zakonskoj regulativi pojmova *homagium*, “nedužne obrane”, ali i niza pojmova vezanih za ponovno podvlašćivanje seljaštva. U trećem dijelu posebice inzistira na jedinstvu kraljevstva pa u tu svrhu ovdje donosi niz zakonskih primjera iz Hrvatske, Slavonije, Dalmacije i Transilvanije, upozoravajući na uvijek mogući poziv neke stranke na višu sudsku instanciju, što u konačnici može završiti i na središnjemu kraljevskom sudu. Slijedi pregled reakcija pojedinaca (kralj Vladislav Jagelović) i skupina (parlament, plemstvo) na Werbőczyjevo djelo koje je predstavljeno na saboru 1514. godine. Pritom je važno istaknuti da je, ubrzo nakon distribucije djela, Ugarski sabor donio odluku da se svi sudovi u Kraljevstvu imaju ravnati i pridržavati se načela i procedura prikazanih u njemu. To je, naravno, ponukalo Werbőczyja da “Tripartitum” tiska, i to o svom trošku, 1517. godine u Beču. Odmah poslije toga djelo je postalo zakonskim autoritetom i nerijetko su sudske odluke donošene i argumentirane pozivanjem na njega. Ubrzo nakon objavljivanja djela uslijedili su jedni od najtežih trenutaka u političkoj povijesti Ugarskoga Kraljevstva. Godine 1526. ugarsku su vojsku u bitki kod Mohácsa teško porazili Osmanlije što je ujedno označilo i kraj srednjovjekovnog Ugarskoga Kraljevstva. Werbőczyja su različito ocjenjivali suvremenici, a kasnije razni analitiči njegova djela, prije svega pravnici, povjesničari i političari koji su ga uglavnom promatrali kroz prizmu okolnosti u kojima su sami živjeli. Stoga i ne začuđuje da su se u jednom vremenu u čast Werbőczyju podizali spomenici, a u drugom se vremenu oni rušili, što zapravo pokazuje koliko je njegov život, a prije svega intelektualna ostavština važna za mađarski narod i utjelovljena u svakodnevni, prije svega pravni i nacionalni život Mađarske.

Iako je opsegom najveći dio knjige koja se ovdje predstavlja zapravo latinski prijepis izdanja tiskanog 1517. godine kod Johanna Singrienera u Beču, s usporednim engleskim prijevodom (1-439), taj ćemo dio ovdje ukratko predstaviti, ostavljajući zainteresiranim čitateljima da sami prouče one dijelove ili pojedine članke koji bi ih mogli zanimati s obzirom na područje njihova istraživanja. Što se tiče tog dijela knjige važno je još jednom istaknuti da se radi o uzorno priređenom izdanju u skladu s načelima suvremene egdotike, pri čemu su priređivači poštivali osnovni latinski tekst iz prvog izdanja knjige pojašnjavajući pojedine pravne, teološke i društvene pojmove vezane za srednjovjekovno društvo, a potom i pojedine osobe ili događaje koji se u njemu spominju. Pojašnjenja se donose u znanstvenom aparatu, odnosno bilješkama koje slijede odmah ispod latinskog teksta koji je tiskan, kao što je uobičajeno, na lijevoj strani dok se na desnoj strani donosi engleski prijevod koji u potpunosti prati latinsku strukturu djela. Time se, naravno, čitatelju omogućuje brz i pregledan uvid u tekst, a putem bilješki, izrađenih i utemeljenih na konzultacijama brojnih studija i izvora, i niz dodatnih informacija. Valja također istaknuti da je znanstveni aparat dopunjen i popisom kratica osoba, djela, vrela i latinskih pojmova koji se rabe u izdanju. Ono što mi se čini osobito važnim i vrijednim, a smatram da će biti od posebne koristi za hrvatske medieviste, jest rječnik izabranih pojmova (redom ključnih za razumijevanje funkcioniranja srednjovjekovnog društva na našim prostorima). To je važno stoga što hrvatska historiografija još uvijek nije složna oko definiranja nekih pojmova koje nerijetko nalazimo u srednjovjekovnim vrelima, pa tako i u Werbőczyjevu djelu, a koji su izuzetno važni za razumijevanje pojedinih aspekata srednjovjekovnoga hrvatskog društva. Spomenimo da je, uz neke već znamenite rječnike ili leksikone objavljene u Europi i SAD-u, i mađarska medievistika nedavno objavila “leksikon” srednjeg vijeka koji sadržava informacije o

najvažnijim osobama, događajima, ali i pojmovima kao što su i oni čije značenje još uvijek nije razriješeno u hrvatskoj historiografiji, npr. *generatio*, *barones*, *honor* i niz drugih. Zahvaljujući priređivačima, u rječniku tiskanom na kraju izdanja (441-458) nalazimo pojašnjenja niza takvih i sličnih pojmova, a pred hrvatskim je povjesničarima zadaća da započnu rad na pripremi izdanja rječnika ili leksikona pojmova hrvatskog srednjovjekovlja, za što predloži postoje ne samo u historiografijama velikih europskih naroda već i nama susjednih kao, eto, Mađara. Na samom kraju izdanja nalazi se odabrana bibliografije (459-461), kazala poglavlja Werbőczyjeva djela "Tripartitum" na latinskom i engleskom jeziku (462-473), a na različitim mjestima u izdanju pridodani su faksimili pojedinih stranica iz prvih izdanja Werbőczyjeva djela na ostalim jezicima korištenim u zemljama krune sv. Stjepana, među ostalim i faksimil naslovne stranice hrvatskog prijevoda tog djela.

Zaključimo da je europska historiografija, u prvom redu medievistika, tim uzornim kritičkim izdanjem obogaćena izuzetno vrijednim djelom koje je i dosad bilo nezaobilazno pri razmatranju raznih aspekata ugarske, ali i hrvatske srednjovjekovne pravne, društvene, političke i gospodarske povijesti. Tim izdanjem Werbőczyjevo djelo "Tripartitum" postaje dostupno ne samo ekspertima vještima u srednjovjekovnom ili humanističkom latinskom nego i ostalim povjesničarima, pravnim povjesničarima, ali i znanstvenicima iz drugih struka koji tu mogu pronaći zanimljive podatke za svoja istraživanja. Zbog svega navedenog željno iščekujemo i digitalizirano izdanje (CD-rom) koje je u uvodu najavio izdavač i glavni urednik serije Charles Schlaks, Jr.

Zoran Ladić

Irena Benyovsky, *Trogir u katastru Franje I.*, Hrvatski institut za povijest – Državni arhiv u Splitu, Zagreb 2005., 175 str.

U Državnom arhivu u Splitu u sklopu Arhiva mapa za Istru i Dalmaciju nalazi se katastar Trogira ("Katastarska općina Trogir", kotar Split/III/1), koji se sastoji od 12 katastarskih mapa, upisnika, poreznih operata. Katastarske mape prikazuju pojedine dijelove trogirске općine, uključujući i sam grad Trogir. Također u sklopu istog arhiva nalazi se i Upisnik građevinskih čestica Trogira izrađen 1831. godine, koji sadrži inventar svih nepokretnih dobara u gradu pokazujući na taj način tamošnje građevinsko i vlasničko stanje. Na temelju tog arhivskoga gradiva nastala je knjiga Irene Benyovsky *Trogir u katastru Franje I.* objavljena u izdanju Hrvatskog instituta za povijest i Državnog arhiva u Splitu 2005. Autorica transkribira i analizira *Upisnik građevinskih čestica Trogira iz 1831. godine* te objavljuje *Katastarsku mapu građevinskih čestica Trogira iz 1830. godine*. Nakon kratkog uvoda (8-19) i popisa literature (20-23) slijedi transkribirani tablični prikaz Upisnika (31-140), koji se u originalu nalazi na 58 listova. Upisnik je pisan talijanskim jezikom i čini svojevrsni inventar svih nepokretnih dobara u gradu. U njemu su zabilježeni podatci o vlasniku nekretnine (ime, prezime, zanimanje i boravište) te podatci o samoj nekretnini (broj i veličina čestice u hvatima), a na kraju se nalazi rubrika Napomene u kojoj se mogu razabrati upisi provedeni između 1846. i 1853. godine. Knjiga ima i sažetak na engleskom, talijanskom i njemačkom jeziku (140-144), kazalo imena (145-161), institucija (162), nekretnina (163-171) i zanimanja (172-175) te bilješku o autorici. U prilogu nalazi se već spomenuta *Katastarska mapa građevinskih čestica iz 1830. godine* koja prikazuje grad Trogir s predgrađem na Čiovu (*Città di Trau*) u mjerilu 1:1440.